

سیمای امام حسین (ع) در آئینه‌ی شعر نثر تبریزی

(با نگاهی به نهضت عاشورا)

1. دکتر محمد حاجی آبادی

استادیار ، دانشکده علوم انسانی ، دانشگاه آزاد اسلامی ، آزادشهر ، ایران

Mhajiabadi89@yahoo.com

2. حسین برزمینی

دانشجوی کارشناسی ارشد ، دانشکده علوم انسانی ، دانشگاه آزاد اسلامی ، آزادشهر ، ایران

hoseinbarzaminy@iran.ir

چکیده

حجت الاسلام نثر یکی از علمای بزرگ آذربایجان و از مفاخر شعر و ادب در عرصه شعر آئینی و عاشورایی است اشعار عاشورایی او که فراز هایی از حماسه ، آرمان ، عرفان و مرثیه را شامل است ُُُ با بیان بسیار هنرمندانه و با سوز و گداز خاصی ترسیم شده ، از تاثیر بالایی بر روی مخاطب برخوردار است . این اشعار در حقیقت ، فریاد داد خواهی مردان حق است . آنانکه در زندگی دنیایی خود مشعله داران ظلمت کده ای شدند که بشریت را در مسیر حرکت در طی طریق و حقانیت هدایت کنند . تک تک شهدای کربلا با تاسی از مقتدای خویش ، درس آزادگی و دینداری و غیرت را به نسل های بعد از خود آموزش دادند و درس ظلم ستیزی و عدالت خواهی را فریاد زدند و باعث شکفتن شکوفه های عزت و آزادگی شدند . در مقاله پیش رو به واکاوی چنین آموزه هایی اشارت خواهد شد .

کلید واژه: نثر تبریزی ، شعر ، امام حسین (ع) ، عاشورا

Portrait of Imam Hussein (AS) in the mirror of poetry Nir Tabrizi

(By looking at the movement of Ashura)

1, Dr. Mohammad Haji Abadi 2, Hussein Barzmini

1 Faculty member at Azad University of Azad Shahr branch

Mhajiabadi89@yahoo.com

2 MA student of comparative literature (Persian, Arabic)

hoseinbarzaminy@iran.ir

Abstract

Hojjat al-Eslam Nir one of the great scholars of Azerbaijan and the glories of poetry and literature in the field of poetry is poetry Ashura Ashura ritual and he downs of the epic, ideals, spirituality and artistic expression Requiem included with the burner and certain fusion draw , of a high impact on their audience. The poems in fact, men will shout the truth. Those who live in your world Mshlh owners Gallery of darkness that humanity on the path through and legitimacy in the lead. One of the martyrs of Karbala, Moqtada her to follow the lessons of piety and zeal for freedom and self-taught and lessons to future generations of oppression and shouted for justice and dignity and freedom blossoms bloom was caused. The article will be referred to the analysis of such doctrines.

Keyword: Nir Tabrizi, poetry, Imam Hussein, Ashura

مقدمه

میرزا محمد تقی حجت الاسلام، متخلص به نیر در ابان 1211 ه.ش در شهر تبریز چشم به جهان گشود. وی تحصیلات خود را از شانزده سالگی نزد پدر آغاز کرد و به فراگیری فقه و حکمت همت گماشت. پس از فوت پدر، محمد تقی در سن 22 سالگی به عتبات عالیات سفر کرد و در محضر علمای آن زمان به کسب عموم دینی پرداخت و پس از گذراندن سطوح عالی و اخذ درجه ی اجتهاد به ایران بازگشت. نیر فقیه، محدث، حکیم و در فنون شعر و ادب استاد و صاحب نظر زبردست بود و به سه زبان فارسی، ترکی و عربی شعر می سرود. در عین حال او یکی از مفسران و کاوشگران علوم و معارف قرآنی بوده و علاوه در علم کلام از سر آمدن زمانه خویش به شمار می آمده است. (نیر، 1387: 13) در فضیلت و مقام علمی این روحانی فاضل و شاعر ادیب‌مین بس که بزرگواری چون زنده یاد ثقة الاسلام میرزا علی آقا در زمان و فائش اینگونه سروده است.

حجت الاسلام آن شمع هدایت کز ثری	تا ثریا جمله را مستغرق انوار داشت
بحر انواع فضایل مرکز علم و عمل	که فنون فضل را همچون خط پرگار داشت
چشم پوشید از جهان و راه عقبی بر گرفت	زان که جا، جنات تجری تحتها الانهار داشت
بهر تاریخش سروش غیب از الهام حق	گفت الواح سماوی اسم الغفار داشت

(دولت آبادی، 1357 : 279)

از مرحوم حجت الاسلام نیر، آثاری به نظم و نثر به یادگار باقی مانده است که از آن میان می توان به دیوان اشعار او مشتمل بر سه بخش است، شامل مثنوی آتشکده، لالی و بخش سوم در بر دارنده ی غزلیات و رباعیات و دیگر اشعار اوست. مثنوی " آتشکده " او در مرثی ائمه اطهار به ویژه امام حسین (ع) و شهدای کربلاست که ابیات آن بالغ بر 2086 بیت است و آن را به سال 1309 به پایان برده است. در منظومه ی " لالی

" نیز قالب اشعار عاشورایی و مرثیه است. البته در زمینه مدایح ائمه دیگرابیاتی به چشم می‌خورد. نگاه عرفانی و بیان حماسی نیز در خصوص حادثه ی عظیم کربلا و هم‌چنین روایت مراثی جانسوز اهل بیت (ع) ابیات درخشانی از او را در میان آثار عاشورایی اش رقم زده است. اشعار عاشورایی او که فرازهایی از حماسه، آرمان، عرفان و مرثیه عاشورا با بیان بسیار هنرمندانه و با سوز و گداز خاصی ترسیم کرده است، از تاثیر گذاری والایی برخوردار است. بدون شک، زبان شعر تاثیر گذارترین و ماندگارترین و هنرمندانه‌ترین ابزار ثبت حماسه‌ها، دلاوریها، ایثارگریها و فریادهای عدالت‌خواهانه و مظلومانه است و به همین جهت است که مراثی پر سوز و گداز شاعران عاشورایی همیشه زمزمه‌ی محافل سوگواری و عزاداری و نقل زبان‌ذاکران و مداحان اهل بیت عصمت و طهارت (ع) بوده است.

امام حسین (ع) و عاشورا

به راستی که حسین بن علی (ع)، چراغ هدایت، کشتی نجات، پیشوای حماسه، امام عزت و افتخار است. فریاد عزت‌بخش و بیداری‌آفرین او در سرزمین کربلاهای زمین و عاشوراهای زمان و در سراسر دنیا که مظلومان آگاه با ستمگران جبار مبارزه می‌کنند، همچنان به گوش می‌رسد. در دانشگاه امام حسین، استاد حسین (ع) و درس او ایمان، ایثار، عزت و افتخار است. مدت آن همیشه و شعبه‌های این دانشگاه در همه جاست و هیچ شرط سنی ندارد. فقط عشق و معرفت می‌خواهد. برنامه اصلی این دوره، امر به معروف و نهی از منکر و تلاش برای اصلاح جامعه و مبارزه با مفسد و طاغوت هاست و به آنان که با رتبه عالی از این دانشگاه فارغ‌التحصیل می‌شوند، مدرکی به نام "ایثار و شهادت" اعطا می‌کنند. خاستگاه دوستی با پاک‌سیرتانی چون خاندان نبوی (ص) همان حس کمال‌جویی و زیبایی‌پرستی نهفته در ضمیر انسانی است که او را به ایجاد رابطه‌ای بر خاسته از زلال چشمه سار محبت با آنان علاقه‌مند می‌نماید. گویی مؤدت اهل بیت (ع) ریشه‌ای عمیق و کهن در سرشت حق‌جو و دوستدار زیبایی‌داشته دارد و تا اندازه‌ای از عظمت و پاسداشت برخوردار است که مساوی با محبت الهی خوانده شده است، که: «مَنْ أَحَبَّكُمْ فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ» (خفاجی حنفی، 1385: 9) قیام سالار شهیدان، به عنوان بزرگ‌ترین حادثه تاریخ اسلام بعد از رحلت پیامبر (ص) و یک انقلاب بزرگ اجتماعی به شمار می‌آید. حادثه عاشورا یکی از پیامدهای تلخ سقیفه‌ی بنی‌ساعده است. (عبدالمحمدی، 1383: 21) عاشورا هستی شیعه، سرمایه بزرگ عاطفه‌ها و چشمه سار زاینده‌ای است که جرعه جرعه "حیات" در کامها می‌چکاند و لحظه لحظه، قلب‌های همراه را به سیاحت رازآلود دوردست‌ترین کهکشان‌ها می‌برد. هرکس جرعه‌ای از عطش عاشورا ننوشیده باشد، کشتزار قلبش را به خشک‌سالی همیشه سپرده است. هرکس سرودن می‌تواند و از کربلا نگوید همه سروده‌هایش بی‌وزن و شکسته‌اند. (ده‌بزرگی، 1373: 9). باید گفت که عاشورا شعر شکوفایی خداست. پرشکوه‌ترین غزل هستی است و بلندترین مثنوی آفرینش آسمان در آسمان، زمزمه‌ی همیشه‌ی فرشتگان است. عاشورا خوش‌ترین آهنگی است که به یادگار در زیر این سقف آبی کلام مانده است (همان: 10) بدون تردید زیبا‌ترین جلوه‌گاه

عشق در طول تاریخ بشر، دشت تفتیده‌ی نینواست. چرا که در این سرزمین در یک نیمروز گرم، صحنه‌های زیبایی از حرارت و شور و غوغا و جنبش عشق به تصویر کشیده که تا کنون در هیچ برگی از اوراق تاریخ به تصویر نیامده است. جوشش عشق و جذب وصال محبوب در قامت و اندام یاوران حسینی از نوجوان سیزده ساله تا پیرمرد هفتاد و اند ساله تجلی کرده است. در شرح دلدادگی حضرت علی اکبر (ع) در آن لحظه‌ای که خدمت پدر می‌رسد و اذن جهاد می‌گیرد، نثر تبریزی با بیانی شیرین و شیوا این شور را به نظم می‌کشد:

دارم اندر سر هوای وصل دوست	که سراپای وجودم یاد اوست
وصل جانان گرچه عودو آتش است	لیک من مستسقی ام، آیم خوش است
وقت آن آمد که ترک جان کنم	رو به خلوت خانه‌ی جانان کنم

(نثر، 1387: 45)

تأملی بر سبک زندگی امام حسین (ع) در شعر نثر

در تاریخ زبان و ادب فارسی به ویژه شعر شاعران فارسی سرای شیعی هر یک به قرار حال و به قدرت درک و معرفت خود، تاثیر و تاثرات خود را از حادثه‌ی جان سوز کربلا اشعار و قطعاتی را در رثاء و سوگ سرور و سالار شهیدان امام حسین (ع) و یاران شهیدش سروده‌اند. عاشورا نماد عرفان و شهادت در شعر و ادب فارسی و عرب بوده است. سروده‌ها و ابیات عاشورایی که از آن به "مرثیه" تعبیر می‌کنند، پس از واقعه‌ی عاشورا وارد عرصه شعر شاعران می‌شود. شاخص‌ترین و بزرگ‌ترین شاعر مرثیه سرای که به عنوان "پدر مرثیه سرایی فارسی" لقب گرفته، محتشم کاشانی است که با سوگ سروده‌اش که در قالب ترکیب بند و مشتمل بر دوازده بند در سوگ شهیدان کربلاست، نام خود را در تاریخ ادبیات فارسی ماندگار کرده است. از این میان حجت الاسلام نثر، واقعه‌ی کربلا را با یک جهان بینی خاص دینی و باورهای پیروان مذهبی شیعی بررسی و گزارش می‌کند و خود نیز در مثنوی "آتشکده" از صمیم دل به آن‌ها عشق می‌ورزد. در اشعار نثر به ویژه در مثنوی "آتشکده" که جلوه‌گاه زیبایی از ایثار، حماسه، رشادت‌ها و شجاعت‌های بهترین مردان خدا را که عشق و شور الهی در درون آن‌ها جوششی به پا کرده، به تصویر کشیده شده است. در واقع آتشکده، یک نمایشنامه‌ای است که خواننده و مخاطب خود را در کنارش می‌نشانند و بهترین صحنه‌های عشق الهی و جان افشانی یاوران حق و نیکان روزگار را از نظر گاهش می‌گذراند و درس آزاد زیستن و بزرگ‌زیستی کردن و الهی زیستن مردان را که نشأت گرفته از کلام مولا و مقتدایش سرور شهیدان عالم امام حسین (ع) می‌باشد و در واقع مجموعه شعریش تفسیر همین کلمات امام حسین (ع) است که فرمود: "من مرگ با عزت را بهتر از زندگی با ذلت می‌دانم" و ندای حریت و آزادی مولای عشق را در بحبوحه‌ی عاشورا

فریاد زد ، در گوش مردمان روزگار در قرون متمادی بعد از واقعه ی عاشورا زمزمه می کند . با این تفاسیر ، شخصیت ممتاز و مبارز امام حسین (ع) و پیامد های عملی قیام عاشورا ، در زندگی اجتماعی ، عملی و اقتصادی و سیاسی و ... انسانها چه مسلمان و چه غیر مسلمان آثار و نتایج گسترده ای داشته است . لیکن درس هایی که قیام امام حسین (ع) به ما می آموزد بسیار است که با نگاهی به شعر نیر تبریزی به پاره ای از آن ها که می تواند سر لوحه ما در زندگی قرار گیرد و بابکار بستن آن ها سعادت دو جهان خویش را تضمین نمائیم ، اشاره می شود .

امام حسین (ع) پرتو ذات ازلی

شاعران عارف ، وجود ائمه (ع) و کسانی که دنباله روی آنان بوده و از ضمائر صاف و روحانی و نورانی و ذوب شده در ولایتند ، تجلی گاه عشق و خواست اراده ی الهی می دانند و در کلام مولانا :

ما چو نائیم و نوا در ما ز توست   ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست

(مولوی ، 1378 : 32)

در این میان ، نیر تبریزی ، راه نجات مخاطبین را در تمسک جستن به اهل بیت و اولیای الهی می داند و بر این باور است تمام اولیا و انبیای الهی " وجه الله " هستند . بدین معنی که خداوند در جسم و جان آنان تجلی نموده و باقی هستند . علاوه او جانفشانی ها و ایثارگری های نقش آفرینان صحنه کربلا را زیبا ترین جلوه گاه عشق الهی برای بیان تعبیر والای عرفانی خود می داند و در مقام امام حسین (ع) می گوید :

اندر آ " وجه الله " باقی تویی   مقصد اقصی ز خلاق تویی

(نیر ، 1387 : 108)

" نیر " انعکاس نوای الهی در صدای مردان حق می بینند و انسان خدایی را آینه ی تمام نمای حضرت حق می خوانند و عظمت و شکوه پروردگار خویش را در سیمای نورانی امام حسین مشاهده می نماید :

این همه آوازها از شه بود   گر چه از حلقوم عبدالله بود

(همان : 145)

یا که روح القدس اعظم جلوه گر
گشته بر مریم به تمثال بشر

یا درخت موسی است این شعله رو
کایدش صوت " انالله " از گلو

(همان : 117)

توحید و حق پویی امام حسین (ع)

نیر ، شاعر عارف و وارسته با اشراف بر معانی و مفاهیم قرآنی و بهره برداری از آن برای بیان مقصود و با رنگ و لعاب دادن چاشنی عرفان به کلام خویش ، به نکاتی اشاره می کند بیانگر این موضوع که ایشان پیوسته در تشریح و تبیین حوادث و رخدادهای کربلا به دنبال اثبات مقصودش که همان توحید و وحدانیت پروردگار است می پردازد . جان مایه ی کلامش در هر موضوعی ، وحدانیت و یگانگی پروردگار است . او این مقصود را از زبان امام حسین (ع) در گفتگوش با خانم شهربانو چنین بیان می دارد :

هر کجا پویی عیان بینی رخم
که نظیر آفتاب فرّخم

رو فرو خوان " ثم وجه الله " را
تا به نیکویی شناسی شاه را

هر کجا در مانده ای ، او یار اوست
بحر و بر آینه ی دیدار اوست

(همان : 128)

در جایی دیگر با الهام از آیاتی که در شان و مقام معراج پیامبر اکرم (ص) آمده است . از سرزمین کربلا به عنوان " کوی لقای دوست " ، " کوی جانان " و " مسجدالقصی " تعبیر می کند و جانفشانی امام حسین (ع) را مقام قرب الهی می خواند .

کوی جانان ، " مسجد الاقصی " اوست
خاک و خون " قوسین او ادنای " اوست

(همان : 47)

شاعر تبریزی در سرتاسر مثنوی " آتشکده " وقایع کربلا را مراحل و مراتب توحید می خواند . با ظرافت هر چه تمام تر سیطره ی ولایت و امامت را از فرش تا عرش مستولی کرده و با این ابتکار عمل و هنر مندی ، شاهکار خود را به اوج می رساند . ایشان صحنه ی بر زمین افتادن حضرت سیدالشهداء (ع) را از ذوالجناح به تجلی تام "سوره توحید" تعبیر می کند .

شد ز اوج عرش رب العالمین   سوره ی توحید نازل بر زمین

(همان : 81)

باری با مطالعه و دقت در دیوان نیر می توان به این نکته پی برد که جان مایه ی کلام او پیرامون دو موضوع " توحید و ولایت " بیش از اصطلاحات دیگر دور می زند . دو موضوعی که در مکتب تشیع به هم تنیده شده است . در تشریح مباحث کربلا و رزم آوری یاران امام حسین (ع) و قدم نهادن آنان به میدان جنگ و در رجز خوانی هایی که برای هر یک از شهدای کربلا بیان می فرماید ، خارج از مباحث توحید و ولایت نیست .

سرور شهیدان ، تجلی پایداری و صبر

استقامت و پایداری در راه آرمان های اسلامی و انسانی از والاترین آموزه های نهضت حسینی است . حسین (ع) کتاب عینی خدا و جلوه های تام آیات الهی ، هرگونه رنج و سختی را در راه آرمان های والای خود تحمل کرد . (دلشاد تهرانی ، 1379 : 145) امام حسین (ع) خطاب به زینب (س) که بایستی جریان قیام کربلا و پیام و اهداف آن را به گوش همگان برساند و صبوری پیشه کند ، چه زیبا فرموده است :

خوهر از کف مده پای شکیب   که بود اجر صبوران بی حسیب

در فراق من صبوری پیش گیر   اعتبار از رفتگان خویش گیر

(نیر : 78)

سالار شهیدان این توصیه را نیز به یارانش پیوسته می نماید چرا که ، نهضت خود را نهضتی می خواند که بر پایه صبر و استقامت بنا شده است .

غرق دربای تحیر زلب خشک تو نوح   دست حسرت به دل از صبر تو ایوب صبور

(همان : 215)

شجاعت و دلاوری امام حسین (ع)

یکی دیگر از جنبه‌های زیبا و ارزشمند زندگانی امام حسین (ع)، شجاعت و نهراسیدن آن بزرگوار از مرگ بود. امام با بینش ملکوتی و معرفت توحیدی خویش، در برابر این مساله لحظه‌ای به خود بیم راه ندادند و مکرر می‌فرمودند: "موتٌ فی عزٍّ خیرٌ من حیوهٍ فی ذلٍّ". حسین (ع) در سخت‌ترین صحنه‌های زندگی و آزمایش‌های الهی با شجاعت با سختی‌ها روبرو شدند. در روز عاشورا پس از آن که همه‌ی یاران امام حسین (ع) به شهادت رسیدند و آن همه مصیبت، استوارترین انسان‌ها را می‌شکست، لیکن در شجاعت و دلیری حسین (ع) هیچ تاثیری نگذاشته بود. نثر تبریزی با توجه به مستندات تاریخی، شجاعت و دلاوری آن امام دلاور را در صحنه‌ی رزم چه زیبا به رشته نظم می‌کشد.

شد چو شیر شرز به سوی رزمگاه	حیدرانه برد حمله بر سپاه
از نهیب نعره‌های صف شکر	شد فلک پر صیحه‌ی "این المقر"
گرم پیکار آن خدیو عشق کیش	که گرفتندش صحیفه‌ی عهد پیش

(نثر: 107)

ما در کازار عاشورا، روح شجاعت و دلیری را در هر انسانی می‌بینیم. چرا که، مدرسه حسین (ع) جلوه‌گاه اوج شجاعت هاست. اینک شجاعت و دلاوری حضرت عباس (ع) از زبان نثر تبریزی:

حیدرانه آن سلیل ذوالفقار	خویش را زد یک تنه بر صد هزار
تیغ آتش بار زاد بوتراب	کرد در صحرا روان خون جای آب
کافران خیره رو از چار سو	حمله ور گردید چون سیلی بر او
او چو قرص مه میان هاله‌ای	تیغ بر کف شعله‌ی جواله‌ای
حمله‌ها می‌کرد بر آن، قوم آد	همچو بابش مرتضی روز آحد

(همان: 34)

همایش بین‌المللی نوآوری و تحقیق در هنر و علوم انسانی

International Conference on innovation and research in the arts and humanities

گفت اینان زادگان حیدرند	در شجاعت وارث آن سرورند
خردسال اربینی اش خرده مگیر	که ز مادر شیر زاید زاد شیر
این شررها کز نژاد آتشند	خرمنی هر لحظه در آتش کشند
نسل حیدر جملگی عمرو افکن اند	که به نسبت خوشه ی آن خرمن اند

(همان : 61)

اخلاص و دلدادگی سرور شهیدان

نیر تبریزی در بیان حال ابا عبدالله الحسین (ع) ، اخلاص ، عبودیت ، دلدادگی آن استاد عشق مناظراتی دارد و در گفتگویی زیبا که بین حضرت حق و امام حسین (ع) صورت گرفته است . به این موضوع چنین اشارت دارد :

گفت حق که ای شافع خرد و بزرگ	این شفاعت راست شرطی بس بزرگ
هر که در این ره فنا فی الله نشد	بر سریر جرم بخشی شه نشد
بایدت در راه دین ای مقتدا	کرد جان بهر گنهکار فدا
هین بران کشتی به خون در کربلا	نوح را برهان زطوفان بلا
غرقه در خون با تن صد پاره باش	بر گناه مجرمان کفاره باش
کاین چنین خونی بیاید ای همام	تا کند این ناتمامان را تمام

(نیر : 6 _ 7)

واینک از جواب امام حسین (ع) در برابر فرموده حضرت حق که نشانی از دلداگی و رضایت او در برابر فرامین الهی دارد. چنین سخن به میان می آید :

گفت آن شاه سریر ارتضا
کانچه گفتمی جمله را دارم رضا
ترک مال و ترک جان و ترک اهل
چون تویی جانان بسی سهل است سهل
من خود از خود نیستم زان توام
هر چه گویی بنده فرمان توام
باده ام خون است و ساقی دست عشق
مست عشقم ، مست عشقم ، مست عشق

(همان : 8)

جان فشانی در ره یار

همه ی ما شیعیان و دوستداران خاندان عصمت و طهارت (ع) بر آنیم که امام حسین (ع) فلسفه و هدف از نهضت و قیام خویش را جز زنده نگه داشتن و اصلاح امت جد خویش چیزی نمی داند و برای رسیدن به این آرمان در تمام طول حرکت خویش از حجاز تا سرزمین کربلا مساله ی مبارزه با ظلم و فساد و احیای امر به معروف را به همگان گوشزد می نماید . ما تنها عشق و دلدادگی ، معرفت و ایثار را در رفتار و خط مشی امام حسین (ع) نمی بینیم، بلکه این ویژگی ها را به همراه اطاعت پذیری از امام زمان و ولی امر در رفتار و پندار تک تک یاران آن حضرت نیز مشاهده می نمائیم . در این میانه بزرگ ترین الگوی حماسه و ایثار ، حضرت عباس (ع) که در عرصه جانبازی و وفاداری به امام (ع) سر آمده بوده است ، در شعر نیر با لطافت و ظرافت ویژه ای نمود پیدا کرده است .

در بساط عشق دست افشان کنیم
جان نثار جلوۀ جانان کنیم
عاشقی باید ز من آموختن
شد علم پروانه پر سوختن

(نیر : 35)

اما لطافت و زیبایی کلام نیر در ابیاتی است که در آن به دقت، زبان حال شخصیت های کربلا را توصیف می نماید و صحنه هایی را به تصویر می کشد که همگان را به اعجاب وا می دارد . از زبان حضرت عباس (ع) چه زیبا می گوید :

چون دو دست افتاده دید آن محتشم
گفت دستا ، رو که من بی تو خوشم

مرغ دست آموز را با پر چه کار	خصم ار بردت ز من گو باز دار
نام زیبایش ز آن پر زنده شد	شهر طاووس اگر بر کنده شد
عاشق بی دست و پا دارند دوست	اندر آن کویی که آن محبوب اوست
تا به هم شویم دست از هر چه هست	باز ده ای دست هین دستم به دست

(همان : 35)

سروده های نیر به خوبی گویای این حقیقت است که جان مایه کلام وی بر مبنای اصول اصیلی است که در مکتب تشیع وجود دارد و آن حدیث جانبازی و وفا داری است .

عذر ها می جویم ای دریای جود	که دو دستی بیش در دستم نبود
لطف کن ای یوسف آل رسول	این بضاعت کن ز اخوانت قبول

(همان : 37)

این انگیزه و از خود گذشتگی شهدا که ناشی از عمق اعتقاد و باور به آموزه های دینی و دل نبستن به این دنیای فانی است ، در دیگر یاران و شهدای کربلا به خوبی مشاهده می شود .

پایبندی به عهد و پیمان و امانتداری

بزرگی و انسانیت انسان به میزان پایبندی او به عهد و وفاداری است و کمال آدمی به میزان کمالی است که در این امر به آن دست یافته است . چنانکه در منطق نبوی این کمال انسانی ، میزان رشد یافتگی است (دلشاد تهرانی ، 1379 : 269) آنان که روح مدرسه ی حسینی را در یافتند ، پایبندی به عهد و پیمان را بر هر چیزی مقدم دانستند چنانکه یاران امام حسین (ع) در شب عاشورا خود ، این گونه نشان دادند . امام حسین (ع) در شب عاشورا خطبه ای خواند و در این خطبه مرگ همگان را حتمی دانست و به یاران در رفتن و ماندن قدرت انتخاب داد . اما یاران سخن از وفاداری به میان آوردند و امانتداری خود را اظهار نمودند که به حقیقت حسین (ع) والاترین امانت هستی است و پایبندی به مدرسه ی او ، پایبندی به زیبا ترین اصول زندگی است و حال سخنان گهر بار مولای عشق از زبان نیر تبریزی :

همایش بین‌المللی نوآوری و تحقیق در هنر و علوم انسانی

International Conference on innovation and research in the arts and humanities

این حسین و این زمین کربلاست	سوی تا سو تیر باران بلاست
بوی خون آید از این کهسار و دشت	باز گردد هر که خواهد بازگشت
هر که او را تاب تیغ و تیر نیست	باز گردد پای در زنجیر نیست ...
بسته ایم عهدی من و شاه وجود	و اهلیدم تا روم آنجا که بود
آمدم تا جسم و جان قربان کنم	منزل آن سوتر ز جسم و جان کنم

(نثر : 11)

اما لبیک یاران امام به میزان پایبندی در عهد و ادای تکلیف :

رشته جان های ما در دست توست	هستی ما را وجود ، از هست توست
سایه از خور چون تواند شد جدا ؟	یا خود از صوتی جدا افتد صدا ؟
زنده بی جان کی توان کرد زیست ؟	زندگی را بی تو خون باید گریست
کاش ما را صد هزاران جان بُدی	تا نثار جلوه جانان بُدی
گر رود از ما دو صد جان باک نیست	" تو بمان ای آن که چون تو پاک نیست "
چون شهنشه دید حُسن عهدشان	و آن به کار جان سپاری جهدشان
پرده از دیدار یک یک باز هشت	جایشان بنمود در باغ بهشت

(همان : 13)

باری در خط مشی امام حسین (ع) ، بنیاد دین بر پایبندی به عهد و پیمان ، وفاداری و امانتداری است و دین داری جز در پرتو این بنیاد ، سامان نمی یابد . چنانکه امیر مؤمنان حضرت علی (ع) فرموده است " اصلُ الدین أداءُ الامانه و الوفاءُ بالعهد " (دلشاد تهرانی ، به نقل از غرر الحکم ،

(1379 : 270)

نتیجه

می‌توان بر آن بود که حجت الاسلام نیر تبریزی یکی از شاعران نامدار مرثیه سراسر است و در این عرصه خوب درخشیده و آثار عاشورایی او در نوع خودش کم نظیر است. شاعران عاشورایی، تغذیه کنندگان روح مشتاق به تعالیم خاندان رسالتند. از آثار ارزشمند نیر می‌توان به مثنوی‌های "آتشکده" و "لالی منظومه" اشاره کرد. این دو اثر در واقع انعکاس دهنده‌ی درس‌های عاشورا است. مثنوی آتشکده، در واقع فریاد داد خواهی مردان حق است. آنانکه در زندگی دنیای خود مشغله داران ظلمت کده‌ای شدند که بشریت را در مسیر حرکت در طی طریق و حقانیت هدایت کنند. همانطور که پاسدار و پرچم دار بزرگ این میدان و فرمانده انسان‌های به پرواز درآمده در مسیر رسیدن به لقای دوست یعنی امام حسین (ع) این‌گونه بوده است. تک تک شهدای کربلا با تاسی از امام و مقتدای خویش درس آزادگی و دینداری و غیرت را به نسل‌های بعد از خود آموزش دادند تا درس ظلم ستیزی و عدالت خواهی را فریاد کنند و باعث شکفتن شکوفه‌های عزت و آزادگی شوند.

منابع

- _ خفاجی حنفی، علامه شهاب‌الدین، (1385)، مودت اهل بیت (ع) در آئینه‌ی وحی، ترجمه: علی راد، چاپ اول. مشهد: آستان قدس رضوی.
- _ دولت‌آبادی، عزیز، (1357)، سخنوران آذر بایجان، ج 2. تبریز: انتشارات دانشکده‌ی ادبیات.
- _ دلشاد تهرانی، مصطفی، (1379)، مدرسه حسینی، چاپ چهارم. تهران: دریا.
- _ ده‌بزرگی، احد، (1373)، اشعار عاشورایی، با مقدمه دکتر محمدرضا سنگری، چاپ اول، تهران: تربیت.
- _ عبدالمحمدی، حسین، (1383)، زمینه‌های قیام امام حسین (ع)، چاپ دوم، قم: زمزم هدایت.
- _ نیر تبریزی، میرزا محمد تقی، (1387)، دیوان اشعار (گزارش عاشقانه وقایع کربلا)، مقدمه و تصحیح دکتر بهروز ثروتیان، چاپ دوم، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
- _ مولوی، جلال‌الدین محمد، (1378)، مثنوی معنوی، مقدمه حسین الهی‌قمشه‌ای، چاپ اول، تهران: نشر محمد.